

THE SITUATION AND SOLUTIONS TO PRESERVE THE RELICS THE CHAM TEMPLES AND TOWERS TODAY

Dang Nang Hoa

Ho Chi Minh City Open University

Email: hoa.dn@ou.edu.vn

Received: 09/3/2023; Reviewed: 24/5/2023; Revised: 11/6/2023; Accepted: 15/6/2023; Released: 21/6/2023

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/53>

Cham ethnic group is one of 54 ethnic groups in the great family of ethnic groups in Vietnam, there is a long history with a rich and diverse culture. In that culture, the most prominent is the legacy of a system of temples and towers stretching along the central strip of land today. This article mentions the current situation of Cham temples and towers presently. Thereby, commenting on the current status of restoration of Cham temple monuments in recent times. Since then, issues related to the authorities carrying out the restoration affairs, researchers and from the people. The article offers some solutions to contribute to preserving the heritage of Cham temples and towers better in the future.

Keywords: Cham ethnic group; Cham temples and towers; Relics; Architecture; Restoration.

1. Đặt vấn đề

Trong di sản văn hóa Chăm hiện nay nổi bật nhất là hệ thống đền tháp với trình độ điêu khắc và kiến trúc đạt đến đỉnh cao của nghệ thuật. Từ miền Trung cho đến Tây Nguyên, nơi nào có người Chăm sinh sống thì họ đều xây dựng đền tháp để thờ thần. Đền tháp Chăm được xây trong thời gian khá lâu, trải qua bao thăng trầm, do thiên nhiên, do chính bàn tay con người và cả sự lãng quên của lịch sử. Những đền tháp Chăm đã bị bào mòn, hư hại khá nhiều, những tác phẩm nghệ thuật điêu khắc của tháp bị đục khoét, lấy cắp... để lại những tiếc nuối, đau xót cho những người yêu văn hóa. Bài viết đề cập đến một số vấn đề nhằm bảo tồn các di tích đền tháp Chăm hiện nay. Qua đó, mong đóng góp một vài ý kiến của mình về việc đánh giá hiện trạng di tích cũng như công tác bảo tồn và trùng tu những di tích đền tháp Chăm góp phần vào việc giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam nói chung và văn hóa dân tộc Chăm nói riêng, đồng thời đánh giá đúng giá trị của các di tích đền tháp Chăm trong sự nghiệp phát triển văn hóa của đất nước.

2. Tổng quan nghiên cứu

Liên quan đến vấn đề này đã có nhiều tác giả trong nước và ngoài nước quan tâm, nghiên cứu, trong đó phải kể đến một số công trình nghiên cứu tiêu biểu như: Ngô Văn Doanh (1994), “Tháp cổ Chămpa - Sự thật và Huyền thoại”; Huỳnh Thị Địch (2008), “Điêu khắc Chăm và thần thoại Ấn Độ”; Henri Parmentier (1909-1018), “Inventaire descriptif des monuments Cams de l’Annam” (Bản dịch từ liệu Viện khảo cổ học); Trần Kỳ Phương (1998), “Mỹ Sơn trong lịch sử nghệ thuật Chăm”;

Trần Kỳ Phương (2003), “Mối quan hệ giữa kiến trúc và điêu khắc của nghệ thuật Chămpa”; Cao Xuân Phổ, Phạm Ngọc Long, Nguyễn Văn Kự (1988), “Điêu khắc Chăm”; Trịnh Hải Nam (2001), “Kết quả khai quật Tháp Mỹ Khánh”; Lê Đình Phụng (2002), “Di tích văn hóa Champa ở Bình Định”; Lê Đình Phụng (2005), “Tìm hiểu lịch sử kiến trúc tháp Champa”. Nxb. Văn hóa - Thông tin, Hà Nội; Trần Kỳ Phương (2008), “Vestiges of Champa Civilization”; Michael Vikery (2011), “Champa revised”, in trong cuốn sách *The Cham of Vietnam: History, Society and Art* (Trần Kỳ Phương & Bruce M.Lockhart biên tập)... Những công trình nghiên cứu trên là tài liệu có giá trị để tác giả kế thừa, bổ sung, hoàn thiện, làm rõ thêm nội dung bài viết này.

3. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng một số phương pháp cơ bản như: Phương pháp thu thập tài liệu sơ cấp, thứ cấp; phương pháp tổng hợp, phân tích nhằm làm rõ thực trạng các di tích đền tháp Chăm hiện nay, đồng thời đưa ra một số giải pháp, đề xuất kiến nghị với Nhà nước, các cơ quan chức năng... tiếp tục quan tâm trong thời gian tới.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Khát quát một số di tích đền tháp Chăm hiện nay

Công trình khảo cứu “Thống kê khảo tả các di tích Chăm ở Trung Bộ” của H. Parmentier ra đời vào đầu thế kỷ 20 đã có một cái nhìn bao quát về những di tích đền tháp Chăm. Kể từ đó cho đến nay, trải qua gần một thập kỷ đầy biến động, nhiều tháp

Chăm đã bị sụp đổ hoặc bị hư hại nghiêm trọng. Chiến tranh, thiên nhiên và cả con người đã hủy hoại phần lớn các di tích. Riêng Phật viện Đổng Dương (Vihara) đã bị hủy hoại hoàn toàn.

Nếu tính cả hai khu lớn là Mỹ Sơn và Đổng Dương thì suốt dải đất miền trung hiện nay từ Quảng Nam - Đà Nẵng đến tỉnh Bình Thuận hiện còn 19 khu tháp với 40 kiến trúc lớn nhỏ có niên đại từ thế kỷ thứ IX đến thế kỷ XVI (Doanh, 1994). Tiêu biểu là một số di tích đền tháp Chăm như: Khu tháp Mỹ Sơn, Tháp Bằng An, Tháp Khương Mỹ, Tháp Chiên Đàn, Tháp Phước Lộc, Tháp Cánh Tiên, Tháp Bánh Ít, Tháp Bình Lâm, Tháp Thủ Thiện, Tháp Dương Long, Tháp Hưng Thạnh, Tháp Po Nagar (Po Ina Nagar), Tháp Hòa Lai, Tháp Po Klaong Girai, Tháp Po Romé, Tháp Po Dam, Tháp Phú Hải, Tháp Yang Praong... Tuy nhiên, trong số những di tích cổ Chăm còn lại ở tỉnh Phú Yên, tháp Nhạn không chỉ là công trình còn lại vào loại nguyên vẹn nhất mà còn là một kiến trúc tháp có giá trị nhất cả về lịch sử cũng như nghệ thuật. Hiện nay, cách tháp chừng 20m, còn nằm trên mặt đất đỉnh tháp bằng đá cao 1,60m và mỗi cạnh rộng 0,90m. Chòm tháp có chân hình vuông được chạm hình cánh sen ở phía dưới và đỉnh hình bầu nhon.

4.2. Nhận định về hiện trạng trùng tu các di tích đền tháp Champa

Trước năm 1975 hầu như các tháp Chăm đều bị bỏ quên và bị chiến tranh tàn phá, chỉ có một số rất ít các tháp Champa là được chú ý tôn tạo nhưng vẫn chưa đáng kể. Sau 1975, các tháp Chăm mới được chú ý bảo vệ và tôn tạo. Ngày 30/04/1980, tại Vác-xa-va, tiểu ban “Tiểu ban hợp tác Ba Lan - Việt Nam về bảo quản, tu bổ các di tích kiến trúc dân tộc Chăm” do cố kiến trúc sư Kazimiers Kwiatkowski (Kazic) phụ trách chính thức được thành lập. Tiểu ban có sự tham gia của nhiều chuyên gia, kỹ sư, kiến trúc sư, cán bộ nghiên cứu khảo cổ học, văn hóa học trong và ngoài nước. Tiểu ban này đã phối hợp với các cơ quan chức năng ở miền trung như bảo tàng tỉnh, các ban quản lý di tích để lập các dự án (thời kỳ đầu gọi là “luận chứng kinh tế - kỹ thuật”) tu bổ, tôn tạo cho hầu hết các nhóm di tích đền - tháp Chăm.

Trong các công trình tu bổ các tháp Chăm từ trước đến nay, về cơ bản cũng chỉ mới làm được một việc là giữ cho các công trình ở đây không bị tiếp tục hư hại, còn nói về kỹ thuật trùng tu thì những cách làm từ trước đến nay đều bộc lộ những điểm hạn chế riêng. Một số tháp như Po Nagar (Nha Trang), Tháp Đồi, tháp Bánh Ít (Bình Định), tháp Nhạn (Phú Yên), lớp da ngoài của những viên gạch mới xây bị mưa gió xâm thực, mọc rêu, gạch được mài lại vuông thành sắc cạnh làm mất đi chất mộc

mạc của mảng tường gạch.

Tại tháp Hòa Lai, các đơn vị thiết kế và thi công đã tu bổ theo phương pháp phục hồi, đục chạm lại hoa văn trên các mảng tường được tu bổ giống như tháp được làm mới. Sau một thời gian thì những viên gạch được phục chế đã bị mòn lớp mặt sau một thời gian ngắn.

Tại tỉnh Quảng Nam, dự án trùng tu, tu bổ cấp thiết F1 đã được triển khai vào năm 2001 với Ủy ban nhân dân huyện Duy Xuyên làm chủ đầu tư. Trong khi đào bới khai quật, khu tháp F1 có nguy cơ bị ngã đổ. Để bảo vệ khu tháp, cơ quan trùng tu đã dùng các thanh sắt chống đỡ và cho xây dựng mái che bằng tôn phía trên. Kể từ đó đến nay thì vẫn chưa có một phương án trùng tu nào được đưa ra.

Tại Bình Định, trong thời gian qua, với kinh phí cấp từ các chương trình mục tiêu của trung ương, Bình Định đã gia cố, chống xuống cấp hầu hết các di tích Chăm. Tuy nhiên thực tế phần lớn các tháp tại đây đều được trùng tu theo hướng “phục chế, hoàn nguyên” bằng các loại vật liệu hiện đại như xi măng, gạch mộc, với phương pháp “suy diễn đối xứng”.

Cụm tháp Bánh Ít và tháp Đồi ở Thành phố Quy Nhơn được cho là đã hoàn tất trùng tu trông ngoài vỏ mới như vừa xây xong, nhưng điều đáng lưu ý nhất thể hiện trong thân và lòng tháp, đơn vị trùng tu sau khi gắn gạch xong đã dùng xi măng tô láng.

Tại Ninh Thuận và Bình Thuận, tất cả các nhóm tháp Chăm đều ở trong tình trạng hư hỏng trầm trọng. Trong thời gian từ 1986-1989, nhờ sự giúp đỡ của các chuyên gia Ba Lan, tháp Po Klaong Garai ở Phan Rang mới có những bước gia cố chống sụt đổ đầu tiên. Dự án trùng tu kéo dài đến năm 1987 thì hoàn chỉnh những hạng mục cơ bản của tháp Chính, tháp Nhà và tháp Cổng cùng một bức tường dài gần 50m ở phía Nam cũng được phát hiện và phục hồi.

Cũng trong thời điểm này các chuyên gia Ba Lan và các kiến trúc sư, kỹ sư của Trung tâm Thiết kế và Tu bổ di tích cũng đã đến nghiên cứu khảo sát hiện trạng các nhóm tháp Po Romé và Phú Hải để chuẩn bị cho các phương án tu bổ sau này. Đến nay thì đã hoàn thiện và tháp Hòa Lai đã được cứu vãn kịp thời, hiện nay tháp trở thành nơi tham quan du lịch nổi tiếng của Thành phố Phan Thiết.

Tháp Po Dam ở xã Tuy Phong, tỉnh Bình Thuận đã bị xuống cấp trầm trọng. Năm 1996, Bộ Văn hóa - Thông tin đã công nhận nhóm tháp Po Dam là Di tích văn hoá lịch sử quốc gia. Từ đó nhóm đền tháp đã được đưa vào dự án trùng tu theo danh mục Di sản Văn hoá. Bộ Văn hóa - Thông tin đã cấp trên 200 triệu đồng để trùng tu tháp chính. Có thể nói trong thời gian qua đã có nhiều phương pháp trùng tu được áp dụng. Có một thực tế là gần 20 năm qua,

hầu như mỗi tháp là mỗi thể nghiệm, mỗi tìm tòi trong cách thức trùng tu nhưng đến nay vẫn chưa tìm được phương pháp khả quan nhất. Đơn cử như phương pháp dùng nhựa cây bời lời, ô dước để kết nối các viên gạch sau khi gạch được mài khít với nhau áp dụng ở tháp Hòa Lai (tỉnh Ninh Thuận), tháp Dương Long (tỉnh Bình Định) đã gặp những “sự cố”: mặt ngoài viên gạch tu bổ được mài nhẵn, chạm khắc đã bị mòn lớp mặt. Phương án chống sập các di tích bằng những mảng tường xi măng mới ốp, dựng bên cạnh. Hoặc dùng phương pháp liên kết hai viên gạch bằng cách khoan lỗ ở giữa chúng rồi đổ xi măng và úp hai viên vào nhau. Nhìn bề ngoài không thấy mạch vữa nhưng liên kết xi măng ở giữa vẫn giữ đứng được công trình. Phương pháp trùng tu này khi mới hoàn thành thì trông thật đẹp nhưng sau một mùa mưa, chất xi măng hoà tan trôi ra, kết tủa trên mặt gạch trông loang lổ và nham nhở. Nhưng không thể phủ nhận một sự thật là phương pháp này đã chứng tỏ hiệu quả về mặt bảo tồn, chống sập trước sự hủy hoại của thời gian ở tháp Chiên Đàn và một số tháp trong cụm tháp Chăm Mỹ Sơn.

4.3. Những vấn đề được đặt ra hiện nay

Trước hết, chúng ta phải thừa nhận hiệu quả và đóng góp to lớn của việc tu bổ tôn tạo di tích Chăm, với công việc này đã cứu nguy và phục hồi lại hàng chục các đền tháp thoát khỏi cảnh hoang tàn đổ nát, trả lại các giá trị vốn có của từng di tích, một số nơi đã phát huy các giá trị đó vào hoạt động du lịch văn hóa và đã đạt được những kết quả kinh tế to lớn. Trùng tu cứu các ngôi tháp Chăm chính là mong ước bao đời của đồng bào dân tộc Chăm, thể hiện sự quan tâm chăm lo của Đảng và Nhà nước ta trong việc bảo tồn những di sản văn hóa dân tộc. Những kết quả đạt được đó chính là nhờ vào sự đóng góp và thể hiện khả năng chuyên môn của tập thể những kiến trúc sư, những nhà nghiên cứu trong và ngoài nước cùng các cơ quan đơn vị công tác. Tuy nhiên, công tác trùng tu di tích là một công tác cực kỳ khó khăn và cần có sự thận trọng trong từng bước. Cả nước chỉ có một cơ quan vừa nghiên cứu, vừa thiết kế tu bổ tôn tạo. Hơn 30 năm qua, Nhà nước ta đã dành nhiều thời gian và công sức cho công tác này, hơn 10 năm đầu chúng ta được sự giúp đỡ rất nhiều của các chuyên gia Ba Lan cả về phương tiện và kỹ thuật, khoảng từ 1991 đến nay các kiến trúc sư, kỹ sư của ta mới thực sự đảm nhiệm công việc này từ khâu đầu tiên đến khâu cuối cùng. Do vậy, chúng ta hiện nay có một số vấn đề đặt ra mà chúng ta cần phải giải quyết để những gì chúng ta làm thật sự có hiệu quả hơn nữa. Góp phần vào việc bảo tồn giữ gìn di sản văn hóa của chúng ta và của cả nhân loại.

4.3.1. Về phía các cơ quan chức năng thực hiện công tác trùng tu

Cần có sự phối hợp của các chuyên ngành khoa học khác nhau có liên qua đến công tác trùng tu như hóa, sinh, địa chất, kết cấu... Sự hỗ trợ nghiên cứu, cung cấp thông tin lẫn nhau sẽ giúp các công việc trùng tu trở nên hiệu quả hơn, các phương pháp trùng tu sẽ được thực hiện chính xác, tránh được những rủi ro, sai lầm gây nguy hại đến di tích. Trong giai đoạn vừa qua vì không có điều kiện hợp tác nên một số công tác như bảo quản hiện vật, giám định hiện vật và một số dự định gia cố lớn về nền móng chưa được thực hiện. Diễn hình như trong quá trình trùng tu tháp Dương Long đã tìm thấy rất nhiều hiện vật có giá trị, nhưng do thiếu sự liên kết giữa các ngành và cả sự nhập nhằng của cơ chế nên những hiện vật đó bị phơi mưa phơi nắng trong một thời gian dài.

Các đơn vị trùng tu cũng cần phải thống nhất về quan điểm trùng tu hoặc ít nhất cũng nên tôn trọng các nhà thiết kế. Ở nhiều nơi, tâm lý muốn có một di tích nguyên vẹn và nhiều quan điểm khác nhau cũng cản trở nhiều cho công việc, khiến phải mất rất nhiều thời gian để giải thích, trình bày. Cá biệt lại có những nơi tự động cho tiến hành trùng tu theo ý riêng không đúng với thiết kế, hoặc dùng quyền bên A buộc cho bên B thì công thực hiện theo ý mình, đặt người thiết kế vào tình trạng khó xử.

Một vấn đề đáng quan tâm nữa đó là tình trạng chạy tiến độ thi công dẫn đến nhiều phế tích, nhiều thành phần mới được phát hiện (phần lớn là các chân đế) hoặc đã bị lờ đi hoặc bị làm ẩu, làm qua loa, thậm chí làm mới lại hoàn toàn mà không theo nguyên tắc trùng tu. Hiện nay, đây không chỉ là vấn đề của riêng công tác trùng tu các đền tháp Chăm mà đã trở thành vấn nạn khá trầm trọng và đáng báo động của công cuộc trùng tu di tích nói chung. Trong xu hướng “Người người làm trùng tu, ngành ngành làm trùng tu” như hiện nay thì các kết quả của khảo cổ học chưa thực sự được coi trọng, nếu không nói là bị gạt sang một bên đối với nhiều đơn vị tham gia thiết kế và thi công trùng tu.

Công tác trùng tu hiện nay rất thụ động, tùy thuộc vào yêu cầu của các địa phương. Vì vậy, nhiều nhóm đền tháp dù đã và đang xuống cấp nghiêm trọng nhưng cơ quan trùng tu cấp trung ương cũng không thể chủ động đứng ra lập quy hoạch hay dự án trùng tu. Họ phải đợi cơ quan quản lý cấp địa phương đề xuất. Có tình trạng cùng một di tích nhưng có đến hai nhóm thiết kế khác nhau do đó một số công việc sẽ không thống nhất, kể cả phương pháp trùng tu.

Hiện nay, vẫn còn nhiều quan niệm khác nhau về tu bổ di tích. Đầu tiên là trùng tu di tích phải gắn với khai thác du lịch và ưu tiên cho các di tích có vị trí gần với các tỉnh lỵ và thành phố. Còn việc trùng tu di tích mới mục đích bảo tồn di sản văn hóa dân

tộc thì vẫn còn bị xem nhẹ ở các cấp. Vấn đề này đòi hỏi phải có sự công bằng với các di tích văn hóa Chăm dù là ở vùng rừng núi hay thành phố, tỉnh lỵ, dù phục vụ cho bất cứ mục đích nào. Bởi vì tất cả các di tích đều có giá trị như nhau, ý nghĩa giống nhau với tư cách là di sản của nền văn hóa Chăm, di sản của đất nước và của cả nhân loại.

4.3.2. Về phía các nhà nghiên cứu

Hiện nay, với sự tìm hiểu nghiên cứu của các nhà khoa học trong và ngoài nước, những bí ẩn của các đền tháp Chăm đang dần được hé lộ. Những công trình nghiên cứu của họ đã đóng góp rất nhiều trong công tác trùng tu các di tích. Tuy nhiên, về thực tế, những phát hiện của các nhà khoa học vẫn còn đang ở tính chất là giả thuyết hoặc chỉ mới chứng minh được phần nào, thậm chí các ý kiến đó lại đôi lập nhau, phủ định lẫn nhau. Điều này có lẽ cũng dễ hiểu vì các di tích đền tháp Chăm là một thực thể được xây dựng trong quá khứ và đã trải qua hàng ngàn năm tồn tại và không phải tháp nào cũng được xây dựng bằng một phương pháp như nhau, chất liệu như nhau mà chúng thay đổi qua từng thời kỳ lịch sử. Do đó, nghiên cứu tháp Chăm là một việc rất phức tạp và khó khăn, nhất là trong công tác trùng tu, để có hiệu quả thì chúng ta phải hiểu tháp, hiểu ở từng thực thể tháp mà chúng ta đang dự định trùng tu.

Hiện nay, do chưa thống nhất mới nhau về kỹ thuật xây dựng tháp của người Chăm xưa và các chất liệu gạch, chất kết dính mà đã dẫn đến một số ta trùng tu theo kiểu “vừa trùng tu, vừa nghiên cứu”, “vừa trùng tu, vừa thực nghiệm”; có lẽ điều này trái với nguyên tắc trùng tu là “không đặt giả thuyết” (Phụng, 2005).

4.3.3. Về phía người dân

Ở một số di tích tháp Chăm mà gắn liền với những khu cư trú của người Chăm và những tháp Chăm đang được người Chăm thờ phụng. Trong quá trình trùng tu, do thiếu sự tuyên truyền giải thích về ý nghĩa và nguyên tắc của bảo tồn di sản, do đó việc trùng tu gặp không ít trở ngại từ người dân. Nhất là đối với họ, tháp Chăm là nơi linh thiêng, là nơi họ thực hiện những nghi lễ tôn giáo của mình.

5. Thảo luận

Từ những thực trạng các di tích đền tháp Chăm nêu trên, bài viết đưa ra một số đề xuất, kiến nghị sau:

5.1. Về phía Nhà nước

Những cơ quan có trách nhiệm cần có những quy định cụ thể hơn cho công tác trùng tu, đặc biệt là những quy định hỗ trợ như quy định về khảo cổ học, bảo tồn hiện vật... Tránh tình trạng chồng chéo lẫn nhau về các quy định hành chính.

Cần đơn giản hơn nữa trong việc phân cấp, phân

quyền giữa các cơ quan, đơn vị thực hiện công tác bảo tồn. Tập trung các cơ quan chức năng về một đầu mối duy nhất và có những quy định ràng buộc, thống nhất chặt chẽ với nhau trong công tác. Tránh tình trạng một di tích mà nhiều cơ quan quản lý, trùng tu một di tích mà nhiều đơn vị thực hiện.

Kinh phí là vấn đề then chốt trong mọi việc, bảo tồn trùng tu các di tích là một công việc tuy phải thận trọng và kỹ lưỡng nhưng kinh phí thì phải được cấp đầy đủ và kịp thời. Nếu kinh phí bị quyết toán chậm thì sẽ kéo theo cả một khối lượng công việc phải bị đình trệ để chờ.

Bên cạnh đó, cũng nên ban hành các quy định về đơn giá nhà nước, hỗ trợ về giá, bù trượt giá phát sinh do biến động thị trường nguyên vật liệu trong quá trình thi công thực hiện dự án.

Nguồn nhân lực trong ngành cũng là một vấn đề then chốt, nhà nước cần có những chính sách hỗ trợ đào tạo nguồn nhân lực, đào tạo các cán bộ chuyên môn phục vụ trong ngành.

Công tác trùng tu di tích là công việc mà các quốc gia ở phương Tây đã có rất nhiều kinh nghiệm. Do đó chúng ta cần phải đẩy mạnh các chương trình giao lưu, hợp tác trao đổi kinh nghiệm với họ. Việc học tập những kinh nghiệm của các đối tác nước ngoài sẽ giúp cho ta rất nhiều, từ đó giảm bớt được thời gian, kinh phí cũng như công sức.

5.2. Về phía các cơ quan chức năng thực hiện công tác trùng tu

Các cơ quan trùng tu chính là những đơn vị trực tiếp thực hiện các công việc của công tác trùng tu từ khâu khảo sát, thiết kế, lập án trùng tu cho đến các đơn vị thi công, giám sát. Thường thì Viện bảo tồn di tích trung ương, Cục di sản văn hóa trực thuộc Bộ Văn hóa, thể thao và du lịch và các cơ quan chức năng địa phương như Bảo tàng, Sở Văn hóa, thể thao và du lịch sẽ chịu trách nhiệm về khâu tư vấn, khảo sát, thiết kế và lập dự án. Các đơn vị địa phương sẽ chịu trách nhiệm trong công tác giám sát và thuê mượn các đơn vị thi công. Cuối cùng là các đơn vị thi công trực tiếp trên di tích, các đơn vị này thường là những đơn vị xây dựng cơ bản của nhà nước như các đơn vị thuộc Viện Khoa học công nghệ thuộc Bộ Xây dựng... Do đó, công tác bảo tồn được phân chia nhiệm vụ cho rất nhiều các cơ quan khác nhau. Điều này tạo điều kiện thuận lợi trong việc phối hợp công việc và có tính chuyên môn cao. Tuy nhiên, nó cũng tạo nên sự chồng chéo của bộ máy quản lý và nếu không có sự phối hợp chặt chẽ thì rất dễ bị chậm trễ trong các dự án.

Tăng cường sự hợp tác giữa các cơ quan liên quan như khảo cổ, bảo tàng, tránh tình trạng khai quật hiện vật rồi để đó. Cần chú ý hơn về công tác khảo cổ và bảo tồn hiện vật tìm thấy. Thống nhất

với nhau về quan điểm trùng tu và tôn trọng các nhà thiết kế, chấp hành tốt luật di sản và các nguyên tắc trùng tu di tích đã được thông qua, không làm bừa, làm ẩu, làm theo giả thuyết.

Trùng tu di tích là một công việc phức tạp và đòi hỏi có sự thận trọng, tỷ mỉ, nghiên cứu kỹ lưỡng trước khi thực hiện. Do phải tránh tình trạng chạy tiến độ thi công, hối thúc các đơn vị thi công dẫn đến làm qua loa, đại khái, gây ra những sai sót cho di tích cổ và làm khó khăn cho công tác bảo tồn ở thế hệ sau.

Cần chủ động trong công tác lập quy hoạch, lập dự án trùng tu, không đợi đến khi di tích bị nguy hại nghiêm trọng rồi mới tiến hành trùng tu. Cần phải thực hiện ngay từ bây giờ để kịp thời ngăn chặn sự xuống cấp của di tích và hạn chế phần nào khó khăn trong thi công.

Cơ quan có nhiệm vụ lập quy hoạch, dự án, thiết kế kỹ thuật phải trực tiếp tham gia vào quá trình thi công trùng tu để có sự giám sát chặt chẽ và kịp thời giải quyết những vấn đề phát sinh xảy ra.

Tuyệt đối không đặt quan điểm ưu tiên trùng tu cho các di tích vì mục đích du lịch. Cần phải có sự công bằng đối với mọi di tích. Tuy nhiên, với điều kiện chúng ta hiện nay đó là thiếu về kinh phí lẫn phương tiện kỹ thuật thì chúng ta phải đặt ưu tiên cho những di tích đang bị tổn hại nghiêm trọng nhất. Như vậy, mới thể hiện quan điểm trùng tu vì mục đích bảo tồn di sản.

5.3. Về phía các nhà nghiên cứu

Trong suốt thời gian từ nửa cuối thế kỷ XIX đến nay, đã có biết bao thế hệ các nhà khoa học trong và ngoài nước đã dành trọn công sức và cuộc đời của mình cho các di tích đền tháp Chăm. Những công trình nghiên cứu của họ chính là những cứ liệu khoa học quý giá phục vụ cho công tác trùng tu.

Tuy nhiên, cho đến nay vẫn tồn tại một số vấn đề về kỹ thuật xây dựng mà chúng ta vẫn còn đang tiếp tục phải nghiên cứu sâu hơn nữa để hé mở nhưng phương pháp xây dựng tháp mà các kiến trúc sư người Chăm xưa đã sử dụng.

Chỉ khi nào hiểu và nắm được những điều đó thì chúng ta mới có được phương cách để trùng tu tháp hiệu quả nhất. Do đó, trách nhiệm của những nhà nghiên cứu tháp Chăm là hết sức to lớn và quan trọng. Để đạt được nhiều đó thì cần phải đào tạo nguồn nhân lực trong ngành, đẩy mạnh các chương trình nghiên cứu, có những chính sách hỗ trợ cho các nhà nghiên cứu. Bên cạnh đó, phải thường xuyên tổ chức các cuộc hội thảo, tọa đàm, trao đổi văn hóa để các nhà nghiên cứu có điều kiện ngồi lại với nhau, chia sẻ kiến thức và thống nhất quan điểm. Nếu làm tốt vấn đề này thì trong tương lai cánh cửa bí ẩn của

các đền tháp Chăm sẽ được hé mở và các di tích sẽ được quan tâm hơn, quản lý bảo vệ tốt hơn.

5.4. Về phía người dân

Trùng tu, chăm sóc di sản kiến trúc tôn giáo của một dân tộc, thì cơ quan trùng tu phải tôn trọng chủ thể sở hữu của nó. Dân tộc Chăm hiện nay là hậu duệ của những người đã xây dựng nên những tuyệt tác kiến trúc đó. Nhất là đối với những di tích còn đang được thờ phụng và là nơi tổ chức các lễ hội tôn giáo như tháp Po Romé, tháp Po Klaong Girai, Phú Hải...

Những vấn đề xảy ra trong thời gian qua, khi trong quá trình trùng tu người dân đến có ý kiến và phản đối phương pháp trùng tu, đó là do cơ quan trùng tu chưa có sự giải thích, tuyên truyền đầy đủ về ý nghĩa và nguyên tắc trùng tu di tích. Trong thời gian tới, cơ quan trùng tu phải làm tốt hơn vấn đề này, phải có những phương cách để người dân hiểu và thông cảm cho việc trùng tu.

Bên cạnh đó các di tích đền tháp Chăm không chỉ là di sản của riêng dân tộc Chăm mà đã là di sản văn hóa của đất nước. Vì vậy, các cơ quan trùng tu phải thể hiện thái độ trân trọng và biết ơn chủ thể dân tộc Chăm, những người đã tạo nên nó.

6. Kết luận

Qua quá trình tồn tại của mình, dân tộc Chăm đã để lại một tài sản văn hóa đồ sộ trên nhiều lĩnh vực. Những ngôi tháp Chăm hiện nay vẫn còn đó và mãi mãi tồn tại dù trải qua nhiều thăng trầm lịch sử cũng như sự bào mòn của thời gian, thiên nhiên khắc nghiệt. Nghệ thuật kiến trúc và điêu khắc Chăm với những nét rất riêng của từng phong cách như một bức tranh tổng quát nhất về lịch sử hình thành và phát triển của nền văn hóa Chăm. Những giai đoạn lịch sử, những sự kiện quan trọng hay nền tảng tư tưởng tâm linh của người Chăm đã được thể hiện rõ nét trong từng vết khắc mũi đục của người nghệ nhân Chăm.

Trong công tác trùng tu trước đến nay, nhờ nỗ lực của các cơ quan chức năng, những cá nhân, tập thể trong và ngoài nước đã cùng chung tay góp phần cứu nguy và bảo vệ cho các di tích. Mặc dù, vẫn nhiều vấn đề còn tồn tại cả chủ quan lẫn khách quan nhưng với những cố gắng vượt bậc, các tháp thiêng đang hồi sinh và đứng vững trên những ngọn đồi cao. Trong thời gian tới, Nhà nước cần có những cố gắng hơn nữa để phát huy những thành quả đạt được và tiếp tục cứu nguy cho những ngôi tháp. Trong giai đoạn hiện nay, với chủ trương phát huy bản sắc văn hóa dân tộc của Đảng và chính phủ, việc nguyên cứu sâu hơn, rộng hơn cũng như việc trùng tu, bảo tồn các di tích Chăm là một việc làm vô cùng cấp thiết. Từ đó, sẽ góp phần bảo tồn các di sản văn hóa dân tộc ngày một tốt hơn.

Tài liệu tham khảo

- Doanh, N. V. (1994). *Tháp cổ Chăm-pa - Sự thật và Huyền thoại*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa - Thông tin.
- Được, H. T. (2009). *Điều khắc Chăm và thần thoại Ấn Độ*. Đà Nẵng: Nxb. Đà Nẵng.
- Nam, T. H. (2001). Kết quả khai quật Tháp Mỹ Khánh. *Tạp chí Thông tin Khoa học và Công nghệ*, 3(33), tr.72-83.
- Parmentier, H. (n.d.). *Inventaire descriptif des monuments Cham de l'Annam*. Bản dịch từ liệu Viện Khảo cổ học.
- Phổ, C. X., Long, P. N., & Kự, N. V. (1988). *Điều khắc Chăm*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Phụng, L. Đ. (2002). *Di tích văn hóa Champa ở Bình Định*. Hà Nội: Nxb. Khoa học Xã hội.
- Phụng, L. Đ. (2005). *Tìm hiểu lịch sử kiến trúc tháp Champa*. Hà Nội: Viện Văn hóa & Nxb. Văn hóa - Thông tin.
- Phuong, T. K. (1998). *Mỹ Sơn trong lịch sử nghệ thuật Chăm*. Đà Nẵng: Nxb. Đà Nẵng.
- Phuong, T. K. (2003). Mối quan hệ giữa kiến trúc và điêu khắc của nghệ thuật Chăm-pa. *Tạp chí Nghiên cứu và Phát triển*, 2(40), tr.24-33.
- Phuong, T. K. (2008). *Vestiges of Champa Civilization*. Hà Nội: Nxb. Thế giới.
- Vikery, M. (2011). Champa revised. In Tran Ky Phuong & Bruce M. Lockhart, *The Cham of Vietnam: History, Society and Art* (Editor, chap 16, pp.363–420). NUS Press.

THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP NHẪM BẢO TỒN CÁC DI TÍCH ĐỀN THÁP CHĂM HIỆN NAY

Đàng Năng Hòa

Trường Đại học Mở Thành phố Hồ Chí Minh

Email: hoa.dn@ou.edu.vn

Nhận bài: 09/3/2023; Phản biện: 24/5/2023; Tác giả sửa: 11/6/2023; Duyệt đăng: 15/6/2023; Phát hành: 21/6/2023

DOI: <https://doi.org/10.54163/ncdt/53>

Dân tộc Chăm là một trong 54 dân tộc trong đại gia đình các dân tộc Việt Nam, có quá trình lịch sử lâu đời với nền văn hóa phong phú và đa dạng. Trong nền văn hóa đó nổi bật nhất là di sản hệ thống đền tháp trải dài dọc theo dải đất miền Trung hiện nay. Trong bài viết này đề cập đến hiện trạng của các đền tháp Chăm hiện nay. Qua đó, nhận định về hiện trạng trùng tu các di tích đền tháp Chăm trong thời gian vừa qua. Từ đó, đặt ra những vấn đề liên quan đến cơ quan chức năng thực hiện công tác trùng tu, các nhà nghiên cứu và từ phía người dân. Bài viết đưa ra một số giải pháp nhằm góp phần bảo tồn di sản đền tháp Chăm ngày một tốt hơn trong tương lai.

Từ khóa: Dân tộc Chăm; Tháp Chăm; Di tích; Kiến trúc; Trùng tu.